

A NAGY BOSSZÚÁLLÓ

Irtta: Iván Goran Kovacsics

Jozse Kaszun félrekapott kunyhója a legmagasabb dombon állt, messze a falutól; mintha valaki odébb toltta volna a falusi házaktól, hogy ne csúfítsa el őket. Északnak feküdt, a szél szünet nélkül rázta és a fenyőágak kiterjesztett szárnyai, mint szerető kezek simogatták az ereszt.

Senki más nem volt ilyen gyöngéd Jozséhoz. Nagypapja, a vén csavargó, ezen a dombon talált pihenőre és fölépítette a kunyhót. Apja keletkezéssel fonta körül és parasztmunkája keresetéből kecskeólat taldott hozzá. Anyja egész életében napszámoskodott a faluban és a más búzájának aratásánál elvesztette fél szemevilágát. Munkaközben derce szúrta ki szemét. Akkor az apja világgá ment és soha többé nem tért vissza. Két gyermeket hagyott otthon: Jozsét és karonülő leánytestvérét.

Apja távozása után anyja falura küldte pásztorkodni. A gulyás mellett hajtotta a jószágot, mert nem volt elég ereje, hogy megfújja felkeléshez és az esti itatáshoz a kürtöt. Ha nem tudott szaladni a széles legelőkön, mert lábújjja föl volt törve és meztelen talpába fűvissek hatoltak, a gulyás megverte. Később elszegődött egy falusi gazdához, egy öltözet ruháért, rend fehérneműért és egy pár cipőért évente. — Az első év végén egy játékos kis borbú a folyóba esett. A fiúk kihúzták a partra, de a gazda megtudta az esetet és mikor Jozse este átázva és dideregve megjött a jószággal, minden nélkül hazaküldte az anyjához és járandóságából levonta a fölbecsült kárt.

Reggel négykor kelt és kiiment a legelőre. Nyolc óra körül föl váltotta a gazda öregapja. Reggelizésre nem volt idő, mert sietnie kellett az iskolába — el akarta kerülni a verést. Inkább éhezett. Iskola után visszament a delelőre.

A tanító szerette értelmességéért, de csodálkozott és haragudott, ha homloka mély álomban a padra borult, ami legkevesebb havonta kétszer megtörtént. — Fölocsúdva csöndesen zokogott a tenyerébe.

Egyszer felhívta a tanító:

— Jozse, sorold föl a kétesülküeket!

Jozse mind föl sorolta, csak az ökröt hagyta ki, mert szívből ítálta a Kormost.

— Egyet kifelejtettél!

Jozse nem felelt.

— Soha ilyen ostobát! Hallgat — pedig naphosszat fogja a farkát!

Jozse a Kormosra gondolt és még nagyobb gyűlölet fogta el. Eszébe jutott hányszor letört miatta hüvelykújjának körme, most is ég az újjahegye.

Hallgatott.

A tanító mérgeiben elverte. Jozse nem sírt.

Bosszút állt a Kormoson.

Egész gyermekkora kínlódásban telt el: éhség és verés voltak kísérői.

Mint fiatal legény háborúba ment.

Az első sorokban eltöltött két év után olasz fogságba esett. Sok idővel a békekötés után került haza. Üres házat talált, csak a szél lakott

benne, jött-ment a betört ablakon és otthonosan csapkodta a megvetemedett ajtót. Anyja télidőben száraz gallyért ment az erdőbe és a rázuharó hőtömeg alatt kiszenedett. A hagyatékából fizették a temetést. Nővére még anyja halála előtt elkódorgott a városba, ahol nyoma veszett.

Két évig dolgozott idegen szántóföldeken, kaszálókön és fatelepeken, míg kifoltozta a tetőt szalmával, megerősítette az ajtót, fenyőbútorokkal berendezte az üres szobát és egy hatéves tehenet kötött be az istállóba. Akkor egy ösmeretlen leányt hozott a harmadik járásból — így fejezte be legényéletét.

Hamarosan hat fiúgyermekük született. Tizenkét lábra csak három pár elhordott kis cipő volt a házban. Télen fölváltva viselték. Reggelire és vacsorára a tehen táplálta őket. Szüleik kora hajnaltól késő estig nap-számoskodtak egy köből babért, pár tarisznya burgonyáért vagy egy köcsi répáért.

Perő, a legöregebb, apja nyomdokain haladt. Vasárnaponként néha elszökött gazdájától a testvéreihez és az iskolás könyvekből olvasott nekik. — A kisebbik fiú bátyja vállán keresztül nézett a könyvbe, így kezdett megösmernedni a betűivel.

— Apám, azt álmodtam, hogy tinókat vett. Tarka, szép tinókat — istenem! És én hajtottam őket a legelőre! — mondta Perő.

A kis Brankó dúdogatva játszott a kályha mellett faökröcskéivel.

A községben sokszor mondták:

— Miért van a szegénynek mindig a legtöbb gyermeke? Lám, Jozsénál mindig ring a bölcső. Jó munkás, a felesége is szorgalmas. — de egy tehen nem táplálhatja mindannyiukat. Mire felnőnek, lopni fognak mint a szarkák. És ha öregségükre munkaképtelenné válnak, fizetheti majd a község a kórházat és a temetést!

Ci gyermekkorában Kaszun is ökrökről ábrándozott.

Figyelte, mint lesznek a makrancos tinókból nagy, nehéz szarvasmarhák — és tudta, hogy szegény ember csak úgy juthat ökrökhöz, ha a tehene megelli őket. Véres munkával szerezte a pénzt, amivel megvette a Pirost. Mikor először megellett, megvonta a reggelit sajátmagatói és feleségétől, hogy a kis borjúnak több tej jusson. Három feiős-kecske táplálta a gyerekeket.

Ha a kecske borjút ellene — Jozsénak ökörré tellene — csipkedték a parasztok vasárnaponként a templomelőtti hársfa alatt.

Elmúlt három év, míg összepárosított két fiatal, szeleburdi tinót. A faluban kölcsönkért egy könnyű szekeret és befogta őket, de a tinók megijedtek, fölborították a szekeret, eltörték a jármot és a rudat. — Eladott egy kecskét, hogy a javítást kifizesse.

Éjjel-nappal kaszált a hegyen, hogy ellássa a tinókat — de rossz volt a fű, gazzal és levelekkel kevert. Jozse hallgatott, sohasem jött ki káromkodó szó a szájából.

Egynéhány paraszt, látva, hogy Jozse mind a tíz körmével erőlködik, azt indítványozta az előljáróságnak, osszanak ki Kaszunnak építőfát a község erdejéből. Hadd támassza meg szegény a házikóját és gyermekeit fölruházhassa.

Egy álló esztendeig húzódott a határozat. A választmányi tagok a község és a plébánia könyveit forgatták, hogy megtalálják, milven jupon kérelmez Kaszun községi segélyt.

— Elődei idegenből vetődtek ide, apja is csavargó volt. Nem mondom, hogy nem szolgált rá a segélyre, de ezzel elismerjük a honosságát és gyermekei később hivatkozhatnak erre. Miért átkozzanak bennünket saját

utódaink? Elég, hogy könyveket és kavicsot adományozunk nekik — ami a fát illeti, nekünk is van elég éhezőnk! — ellenkezett az előljáró.

— Bitangjaink és csirkefogójaink vannak! Nem suhintának meg egy kaszát, nem szántának föl egy barázdát. Nyáron hűsölnek, ősszel harácsolnak. Hozzányúlt-e Jozse valaha idegen szőlőürtlőz vagy leszedett-e valakinek a fájáról egy almát? A gyerekei elsők az osztályban — valóságos kis bölcsék! Alig, hogy megtanultak jární — már megkeresik a falat kenyeret! Madártojásból nem lesz kigyó! — ellenszegült Luka. Jelen, a községi tanács tagja.

És Jozse valóban megkapta volna a fát, ha a véletlen föl nem borítja reményét.

Az előljáró kihirdette a faluban, hogy a parasztságnak beszédet tartanak, sok bölcs és szükséges tanácsot hallhatnak majd.

Összegyűlt a nép a vendéglőben, hogy meghallgassa, mit mondanak neki az »ő« nyelvén. Végül megérkezett kocsin a szónok az előljáróval. A nép barátja csizmát viselt és egy tövist szúrt az ingébe. A parasztok koccintgattak és itták a bort, mely patakként folyt a korcsmáros pincéjéből. — Jozse Kaszun is elhelyezkedett egy asztalnál a szoba sarkában. A fára gondolt, amit kapni fog. Egyszerre fölállt az előljáró és fölszólította a népet, hogy kísérje figyelemmel a szónokot, kinek szülei még ma is szántanak, trágyáznak és gereblyéznek. Ezért minden, amit mond, az a paraszt gondolata, a paraszt óhaja, paraszt java.

— Éljen!

A szónok fölállt, tenyerével megsimította homlokát és fölemelt fejfel nézett az emberekre.

— Régtől fogva legforróbb kívánságom, hogy hozzád szóllissak, népem; és ime itt vagyok köztetek, hogy testvériesen kicserélhessük gondolatainkat az élet nehézségeiről, a katasztrális hoidról, a kérges kezekről, a bánatról és nyomorúságról, melyben éltek!

— Úgy van! Éljen — kiáltotta Grba Kmet, falusi éhenkórász.

— Éljen! — kiáltják többen Jozse Kaszunnal együtt.

— Lám, kiabál a Grga, hogy mentől előbb fát kájon — gondolta Kaszun.

Mikor a kiabálás lecsendesedett, a szónok folytatta:

— De ne búsulj népem; az isten rendeléséből neked jutott föld-szármányságát kárpótolja a vidék szépsége, a levegő üdesége és a vitézi egészség. Olyan vidéken élsz, melyet az egész világ dicsér és csodál! Nem hiába nevezték el Svájcnak — a mi Svájcunk!

— Úgy van! Izzadnak itt az emberek, uram! — bökte ki Jozse félhangon és a községi fára gondolt.

A szónoki asztalnál elnevette magát a fiatal pénztáros, a többiek is rájöttek a tréfára és mindenki röhögött.

Mikor a dühös szónok kocsjira ült az előljáróval, Jozse belátta, hogy a fája végérvényesen elégett.

Ettől fogva Kaszunhoz szegődött a szerencsétlenség.

Egy hajnalon az erdész két fegyveres ember kíséretében zavarta föl. Jozse meglepődött a látogatókon, de azok a gyümölcsösben száraz gallyakkal letakart két kivágott fenyőt mutattak meg neki.

A zsandár föléje hajolt és úgy menydörögte:

— Mondd Jozse, hogy merészkedtél az általmi erdőből fát vágni? Ki volt a cinkosod és hova tetted a többi fát?

Kaszun nevetett a kérdésen és nyugodtan válaszolt:

— Almomban sem láttam az erdőt! De ha én döntöttem volna ki a fenyőket, biztosak lehetnek, hogy van annyi eszem és elreitem!

— Majd meglátjuk, fogsz-e még az erdőről álmodni? — folytatta a másik és megláncolva kísérte be a csendőrségre.

Két hónapig egyedül vesződött az asszony a gyerekekkel és a jószággal! és egyedül kínlódott a mezőn és kaszálón.

A harmadik hónapban hazajött Jozse. Fölmentették. Arca beesett, szemei sötétek.

— Ellustult a Jozse! — jegyezték meg egyesek, látva, hogy a ház-előtti lőcán pihen.

— Grga Kmet engedélyt kapott, hogy fát vágjon. Egész őszön fát fűrészelt Grga és kinevelte Kaszunt.

— A bolond izzad, te számár! — Tanulj az uraktól: csörgesd a pénzt és más üljön helyetted!

Nemsokára falusi pandur lett.

Egész éjjel erősen havazott, emberemlékezet óta nem uralkodott ilyen kamény fagy.

A meleg iskolaszobában hiába várta a tanítónő a gyerekeket. A hó az ablakpárkányig ért és mint a liszt szitált az égből. A kisasszony elfelejtette a gyerekeket és gyönyörködött a földre terített fehér takaróban. Az aranyszőrű menyét himzése díszítette, róka ónagsága meggondolt himzömunkájával vegyesen — a farkával díszkréten kicifrázta. Gondolat volt ebben a himzésben. Az özek leányos könnyedségük, pajzán ügyességük kecses nyomait hímezték a takaróba. És a csodaszép csipkét az óriási lepel szegélyén átszőtték a mókusok, verebek, pintyökék és stiglincek.

A szép kisasszony nagyon szerette a himzéseket és csipkéket!

A tisztelendő úr is megőrült, Virradatkor, álomtól kábultan kinyitotta a kaput és derékig gázolt a hóba. Födetlen fején érezte az apró, hideg csillagokat és örvendezve gügyögte:

— Ó, már fehér, már fehér!

Visszament a folyosóra és lerázta ősz hajjáról a havat. — Süveget tett a fejére és fölmászott a padlásszobába. Kinyitotta az ablakot és a gazdasszony hallotta, amint gyerekes-boldogan suttozta:

— Ó, Uram, Uram, milyen fehér az én plébániám, mint egy első áldozó!

A parókia hívei átkozták az égi manna hideg fehérségét. Már tizenöt napja szakadatlanul havazik. Egy hónapja nem ment ki senki a parasztok közül fáért. A kiéhezett farkasok csoportosan törtek be a falvakba, a birka-aklakba. A parasztok a házkörüli gyümölcsfákat áldozták föl tüzelőnek. Ki merne az erdőbe kimenni, a biztos halálba?

Kaszun felesége megbetegedett és ágyba dőlt a megfeszített munkától. Kaszun egy délután elhatározta, hogy szembe száll a hideggel és az emberekkel.

— Jozse tanulj az uraktól!

Mikor a szobába lépett, felesége fölemelte fejét. A fölbomlott haj fekete hátterén földszínű, halotti arc sárgállott. Mint két viaszgyertyát, nyújtotta feléje karjait.

— Hová mégy? — suttozta.

— Az erdőbe! — felelt mogorván Kaszun.

— Ne menj! Maradj, Jozse! Senki sem mégy az erdőbe! Te nem tudod, de én hallom. Te mélyen alszol, de nekem a betegségtől nem jön álom szememre. Egész éjjel üvöltének a farkasok...

— Hagyd abba! Az én félelmem miatt talán csak nem fogsz elpatkolni a szalmán. Só nélkül vagyunk! Mennem kell! Van fejszém és irtókapám. Öltöm én már farkast, még pásztorkoromban — kislejtszével. Fél az az embertől! — És az erdészek a kuckóban melengetik a lábukat. El-

hurcolom a bükkfát Luizijánáig és várok pár napig, míg a hó lesüpped. Akkor elszállítom Vrboškóba. Orvosságot hozok neked, kukoricát veszek. Megyek! — fejezte be Jozse és kiment.

Az ökröket a kis szán elé fogta, fejszét és lapátot vitt magával.

Egy régi kivágott bükkfátörzsért ment Kaszun. Le volt már ágazva és szétfűrészelve. A boltos számláját akarta belőle kifizetni. — Ez a gazdának kiosztott községi segély egy kis része volt.

Jozse hegyéről két ösvény vezetett az erdőbe. Az egyik a faluba, a másik a faraktárba; a domb eltakarta az utat az emberek szeme elől, nem lehetett látni, ki megy az erdőbe és ki jön ki onnan.

Jozse az ökrök előtt taposta a ropogó, száraz havat és a kanyarulatoknál lapáttal csinált utat a szánkónak. A járom recsegett és az ökrök ziháltak.

Fáradságos út után a bükkösbe ért. A házórzó eb vidáman ugrándozott körülötte.

Az erdő temetőhöz hasonlított. A hóval elborított fák nagy fehér sírkövekként állottak. Fehér, síri csönd borult az erdőre.

A némaságot csak Kaszun kapája törte meg. Eltakarította a havat és kereste a fatörzset. Egyik hóréteget a másik után lapátolta — de a törzs sehoh!

Az ökrök nyugodtan álltak, mellig hóban és mozdulatlanul ropogtatták a kemény hegyi szénát.

A kutya szaladgált Jozse és az ökrök körül.

Jozse fáradhatatlanul ássa, lapátolja a havat. Tenyerébe lehel, dörzsöli markát és fülét. Arca dermedt a hidegtől.

Halmazódik az eltakart hó, nagynehezen akadt rá Kaszun a jégbefagyott fatörzsre. Sok időt vett igénybe, míg felvonszolta a hódombra, odátámasztotta a szánt és lehengergette, elhelyezte a törzset a rakoncán.

Éppen be akarta verni a kampókat és kőrifa-íyyel megszorítani a láncot — amikor a kutya ugatni kezdett.

Riadt őz rohan a bokrokból.

A kutya utána ered.

Jozse alig, hogy meglátta a rohanást, kövéválva, rémülten hátrált.

Liszkát egy farkas-csorda követte. Futtában tépték szét.

Jozse az ökrökhöz ugrott és görcsösen megragadta a fejszét. Az ökrök reszkedtek és nyugtalanul csóválták fejüket.

A farkasok mohón fölfalták a kutyát. Hallani lehetett vérszomjas csámcsogásukat. Ropogtak a csontok a fogak közt.

Kaszun várt.

A farkasok végeztek Liszkával. Egyesek közeledtek, de amint Kaszun megmozdult, nyugodtan megfordultak és behúzott farkokkal visszamentek a csontokat rágni.

Az ökrök időnként álkapcsaikat mozgatták. Száraz fűszálak ropogtak a szájukban.

A sovány, nekivadult, éhes farkasok messziről kerülgették őket. Bozontos farkuk söpörte a havat.

A sötétség nőtt és a farkasok közeledtek. Mikor az éj beállt, komorrá és feketévé vált az ég. Csillagok hulltak az erdőre.

Jozse körül sok csillag ég, ragyog.

Mindig nagyobbak lesznek.

Mindig fényesebbek.

A fejszét markoló tenyércsontok ropognak.

A csillagok nagyok. Mindig nagyobbak lesznek.

Közelednek.

Egyik a közelben villan föl, mint egy hullócsillag.
 Az ökor fájdalmasan felbőg, A fejsze suhint, Halk, fájdalmas vonítás.
 Kaszun már nem az ökröket védi, hanem önmagát.
 A fogak között sokáig ropogtak a csontok azon az éjszakán.
 Az erdei sötétben sokáig keringtek a csillagok.

Kora tavasszal a nagy hóeséstől duzzadt patakok taitékoztak az utakon és réteken át. A csiszolt kavicsok, mint csontok fehéríenek és a sötét vízmosások sírgödrökre emlékeztetnek. A szomorú napok fekete komorsága melán elüt a tavasi ragyogástól.

Förölyök törik a köveket, súlyos csapásoktól és kalapácsütésektől visszhangzanak az utak. Mintha vashadsereg meneteine.

A parasztek törkik a köveket és az útszélen fölgyülemlert rakások olyanok, mint a sírok.

Délfelé megérkezett az előljáró és magaköré gyűjtötte az embereket. Közölte velük, hogy kubiksszámra kapják a fizetést, de nem készpénzben, hanem a keresetet az adóhátralékból vonják le.

— Emberek, jobbra fordul sorunk! Ti ugyan ezt még nem érzitek, de lám ez a kő, amelyet törtök és átkoztok, ha az eke megakad benne, ez a kő testvéreim, aranyat jelent, színaranyat, ha mondom! Lám, most is segít rajtatok, hogy el ne vigyék a borjút a jászoltól. Csodálkozni fogtok, hogy milyen haszon lesz még belőle! — Hol van a pénz, barátaim? Nincs! És nem is kell! Most a paraszton van a sor, hogy megmondja a magáét! Tessék, az államok nem vásárolnak pénzért. Visszamegyünk az őskorba: a svábok egy hajó szentet szállítanak Amerikába, azok pedig az óceánon át cserébe két hajó gyapotot küldenek. Majd meglátjátok az eredményt! Úgy eltűnik a válság, mint a reggeli köd! Nemsokára úgy lesz, hogy ti innen egy vagon követ küldtök a sáros Szlavóniába és ők búzával viszolnozzák! — Én mondom nektek, hogy még áldani fogjátok ezeket a köveket!

A toronyban föizokog a harang.

Jozse hegyéről elindult a temetési menet.

— Nézd, előljáró, a megboldogult Kaszun feleségét viszik. Az ő Jozséjának nem volt szüksége koporsóóra az erdőből — ott nyugszanak már csontjai! És a farkasok jó fogházörök — most békességben lesznek több mint két hónapig. Kár, hogy a nyomorult már nem él. — talán még kövel is boldogítottad volna. Követ gyűjteni talán kapott volna engedélyt! — szólt Luka Jelena.

Közeledik a menet.

Hat gyerek lépked a koporsó mögött. A három elsőn cipő van. — Peró, a legöregebb, lehajtott fejjel halkán sír. Mögötte meztelen lábacsökkákkal tipeg a három legkisebb gyerek. Bránkót, a legfiatalabbat, ruhácskájánál fogva húzzák az idősebb fivérek. Az égre néz, a menet fölött libegő pillangó után és gondtalanul mosolyog.

— Mindenkinék láb alatt lesznek, mint a kövek az úton! — szólt Jura Mezsznál rekedten.

Szimum Grom hirtelen fölegyenesedik a tömegben és egy kődarabot vág az előljáróhoz. Ugyanabban a pillanatban kőzapor zúdul rá.

A kötörök a letepert emberhez szaladnak és körülállják. A testen egy halom véres kő fekszik.

— Nesze neked arany, színarany! — szólt Marko Mraz és köpöt egyet.

A kis temetési menetet elnyelte a távol. Hat gyerek ment a koporsó után és olyanok voltak messziről, mint az úton guruló kövek.

Fordította: Perovics Elma.